

NARCISME

Inleiding bij *Interiors* d.d. 18 en 25 maart. Inleiding door Ad Boerwinkel

Woody Allen is al sinds tientallen jaren meester in het uitbeelden van menselijke verhoudingen en van het menselijk tekort. Aanvankelijk deed hij dit op hilarische wijze, later vooral met milde ironie. *Interiors* is in zeker zin een uitzondering in zijn werk, omdat het een film is zonder –opgelegde– humor en zonder veel distantie. Het is ook een film die, hoewel meer dan dertig jaar geleden gemaakt, de tand des tijds glansrijk weerstaat. De meeste films van een dergelijke leeftijd doen gedateerd aan door tempo, aankleding en thematiek, maar *Interiors* doet dat niet. Althans volgens mij, maar het kan natuurlijk ook zo zijn dat ikzelf gedateerd raak.

Het gaat in de film om de verhoudingen binnen een gezin en over hoe alle gezinsleden lijden door een pathologisch narcisme en het gaat dus minder om een spannende plot, die de kijker moet verrassen. Daarom durf ik het aan om u eerst een en ander over de inhoud te vertellen. Daarna wil ik uitleggen welk narcisme volgens mij te ontdekken valt in deze film; narcisme is immers het thema van dit seizoen van Psychoanalyse en Film.

Het gezin waarover deze film gaat, bestaat in zijn oorspronkelijke vorm, uit vader Arthur, moeder Eve en de dochters, Renata, Joey en Flyn. Als het verhaal van de film begint is Eve, niet voor het eerst, aan het herstellen van een depressieve fase. In het verleden is ze meermalen psychiatrisch opgenomen geweest en heeft ze zelfs een elektroshock kuur ondergaan. Deze keer is de aanleiding van haar ontregeling duidelijk: Arthur heeft een proefscheiding aangekondigd en is vertrokken naar Griekenland. Eve klampt zich vast aan het tijdelijke van de scheiding.

Zij is binnenhuisarchitecte en ontwerpt stijlvolle, maar ijzige interieurs, waarbij ze zeer perfectionistisch en dwangmatig te werk gaat: elk detail moet kloppen binnen haar ontwerp en bij de geringste twijfel moet alles weer opnieuw ingericht worden. Haar man Arthur, jurist van beroep, blijkt een niet al te stevige, wat vermijdende man, die nu de dochters het huis uit zijn, de tijd gekomen vindt om zijn eigen leven te gaan leiden.

De oudste dochter, Renata, is een betrekkelijk succesvolle dichteres, niveau *The New Yorker*. Ze heeft last van een *writers block* en haar, met haar rivaliserende echtgenoot Frederick heeft dat nog veel sterker. Dit stel heeft een kind, maar dat meisje speelt in de film geen rol.

Dochter Joey is na Eve eigenlijk de tweede protagonist van de film. Zij was vaders oogappel, maar is er ondanks de haar toegeschreven talenten, nog niet in geslaagd de beloften waar te maken. Ze is redactrice bij een uitgeverij en woont samen met Mike, een linkse documentaire-maker.

Dochter Flyn tenslotte heeft het gemaakt in Hollywood, maar vooralsnog alleen in B-films of Tv-films. Zij heeft geen vaste partner.

Als laatste belangrijke personage in de film moet Pearl, de nieuwe liefde van Arthur, genoemd worden: een hartelijke vrouw, die haar niet intellectueel- en cultureel-correcte smaak schaamteloos ten toon spreidt. Zij wordt gespeeld door de ook in Nederland bekende en gewaardeerde actrice Maureen Stapleton, die in de serie *All in the Family* de vrouw van Archie Bunker speelde. Arthur is verliefd op Pearl en wil met haar trouwen.

Duidelijk wordt dat Arthur en de dochters eigenlijk de scheppingen zijn van Eve: zij

heeft hem rechten laten studeren (“He was her creation”) en ze heeft haar dochters opgevoed volgens idealen van de hogere cultuur en esthetica. “Zij maakte de wereld waarin wij leefden”, zegt Renata in het begin van de film. Die wereld was echter ook een “ice palace”, waarin geen plaats was voor gevoel en eigenlijk ook niet voor mensen die niet kunnen presteren volgens Eve’s ideaal.

In een terugblik vertelt Arthur over hoe Eve vroeger was. In flashbacks zien we het gezin in vroeger tijden met een elegante Eve en drie perfecte dochtertjes. En in een tot de camera – als tot een therapeut – gerichte monoloog beschrijft Renata het gezinsleven en haar huidige verlamming en vervreemding.

Het verhaal van de film is simpel: Eve kan de scheiding niet accepteren, blijft hopen op hereniging en verdraagt ook niet dat Joey haar enige realiteit in deze probeert voor te houden. Joey blijkt overigens van de drie dochters het meest betrokken op Eve en probeert haar te steunen en aan te moedigen om het leven weer op te pakken.

Arthur presenteert zijn Pearl op een feestje bij oudste dochter Renata; een van de aardigste scènes uit de film, waar de *highbrow* zusjes en de nuchtere Pearl tegen elkaar worden afgezet, met een duidelijke voorkeur van Woody Allen voor de laatste. In het slothoofdstuk trouwen Arthur en Pearl en speelt ook Eve weer een rol, waarover ik nu zal zwijgen.

Belangrijker dan het verhaal is wat we te zien en te horen krijgen over de relaties tussen vader en moeder, tussen moeder en dochters en vooral tussen de dochters onderling.

Wat is er nu narcistisch binnen de film, die we gaan zien?

Toen we in de commissie Psychoanalyse en Film nadachten over films, waarin narcisme een belangrijke rol speelt, kwam ik weer op *Interiors* terecht. Ik zeg “weer” omdat ik de film dertig jaar geleden voor het eerst zag, waarbij hij een enorme indruk op mij maakte. En toen ik niet zo lang geleden de DVD-versie kreeg, was ik opnieuw onder de indruk en dacht ik dat de film een prachtig voorbeeld van narcisme bood.

Narcisme van Eve, wel te verstaan. Bij nader inzien zag ik veeleer het depressief kwetsbare en de afweer daarvan bij Eve, waarin dwangmatige en, ja, ook narcistische elementen een rol spelen.

Het is in ieder geval beter om hier Narcisme niet als zelfstandig naamwoord te gebruiken, maar wel als bijvoeglijk naamwoord. Daarmee kunnen dan die fenomenen worden aangeduid waarmee iemand zijn of haar evenwicht in zelfgevoel, zelfwaardering en identiteit in balans houdt. Idealiseren, devalueren, jezelf overwaarderen en grandiositeit zijn kenmerkende narcistische verdedigingsmechanismen. En zoals alle verdediging- of afweermechanismen kunnen deze, indien ze pathologische vorm aannemen, meer ellende dan gemak veroorzaken. Een nadeel van de narcistisch gekleurde persoonlijkheidsproblematiek is dat alles draait om een kwetsbaar zelfgevoel en om schaamte, of beter gezegd: om de dimensie waarbij schaamte de ene pool vormt en trots de andere. Daarbij is wat je zegt of doet er vooral op gericht is om een goede indruk te maken op anderen en om de steeds dreigende zelf-depreciatie te voorkomen. De anderen moeten vooral dienen om het wankle zelfgevoel op te krikken en te bevestigen, ze moeten bewonderen. De relaties met anderen worden daardoor eenzijdig in plaats van wederkerig.

Interiors laat vooral om het effect van de narcistische manoeuvres zien op de relaties met anderen, in dit geval met de kinderen en op de relaties tussen de kinderen. Eve heeft haar dochters “narcistisch bezet”, dat wil zeggen: haar verwachtingen t.a.v. de kinderen gelden vooral hun prestaties, en de kinderen, in de hoop op het verwerven van de liefde van hun moeder, doen alles om aan die verwachtingen te voldoen. In een

slotscène verwijt Joey haar moeder dat er in haar opvoeding geen plaats was voor gevoel, dat moeder Eve haar dochters tot object had gemaakt en dat ze alleen talent aanbad, maar “wat is er dan over voor mensen die niet kunnen creëren?” Hier wordt overigens een parallel zichtbaar tussen Allen en een andere grootmeester op het terrein van verfilmde relatieperikelen, Ingmar Bergman die met Herfstsonate moeder Ingrid Bergman en dochter Liv Ulman in een gelijksoortige narcistisch geladen verhouding ten toon stelde.

De dochters op hun beurt kunnen zichzelf en elkaar alleen in hetzelfde narcistische licht zien: Woody Allen laat zien hoe ze hun jaloezie op elkaar verbergen en hoe ze voortdurend alert zijn op het verschil in prestatie, intellectualiteit en status. Flyn, de Hollywoodactrice maakt een en ander duidelijk door te stellen dat ze pas bestaat als er naar haar gekeken wordt. Daarbuiten is leven onmogelijk.

Nu hopen we natuurlijk allemaal dat gezond narcistisch zijn en dat wij van het pathologische narcisme gevrijwaard blijven. Maar ik ben wel benieuwd of u net als ik dingen in deze film herkent, al is het maar de bijna automatisch optredende neiging om de narcistisch kwetsbare collega, vriend, familielid te ontzien, omdat je de ontreddering van een confrontatie met de werkelijkheid niet durft te veroorzaken.